

Lemmingi isa podie

Viron vanhoista kertomaruonoista arvoituksellisimpia on »Osmi haigus» eli »Ei usutud häda». Sen katkelmia on merkitty muistiin Kuusalusta ja kolmesta Kuusalun eteläpuolella olevasta pitäjästä, Länsi-Inkerin Simititsaan vuonna 1885 siirtyneiltä kuusalulaisilta sekä Latvian rajalla sijaitsevasta Helmen pitäjästä. Vähäinen toisintoaineisto on jaoteltavissa kolmeksi pään henkilön mukaan nimitettäväksi redaktioksi:

Lemminkäis-redaktio:

- La.* Hurt II 40, 661 (1). Eesti rahvalaulud II s. 44. Vana Kannel III: 1 s. 324. Muistiinpanija: M. Odenberg 1891. Laulaja: Els Mikiver, Simititsa < Kuusalu. Eisen 12094/5 (8). Edellisen kopio v:lta 1894.
- Lb.* Eisen 45728/30 (36). ERL II s. 44. VK III: 1 s. 324. Muistiinpanija: J. Mikiver 1903. Laulaja: Els Vaagiström, Simititsa < Kuusalu.
- Lc.* EÜS VIII 1971. ERL II s. 43. Mp. G. Wilberg 1910—1. Laulaja: Kadri Puusepp, Kuusalu. Eisen 48278 (3). Edellisen kopio v:lta 1913.
- Ld.* Eisen 56113 (20). ERL II s. 43. Mp. H. Jögi 1919—25. Laulaja: Mai Jögi, Helme.
- Le.* K. Krohn: Kalevalan runojen historia s. 404. M. Veske —1890? Viljandi.

Osmi-redaktio:

- Oa.* Eisen 7777 (12). ERL II s. 41. Mp. J. Ekemann 1893. Ambla.
- Ob.* Hurt I 1, 189 (16). ERL II s. 42. Mp. M. Roosileht 1888. Järva-Jaani.
- Oc.* EÜS VII 2381 (213). ERL II s. 41. Mp. W. Rosenstrauch 1910. Laulaja: Kai Karuauk, Ambla (Järva-Jaani).

Roosna-redaktio:

- Ra.* Hurt II 65, 277 & 336 (12 & 10). ERL II s. 42—43. Mp. M. Leppik 1884 (>A. Jung 1899). Koeru. Eisen 7168 (29). Edellisen mukaelma v:lta 1893.
- Rb.* Hurt II 13, 758 (17). ERL II s. 42. Mp. C. Öiglas 1889. Järva-Jaani.
- Rc.* Hurt I 1, 181 (5). ERL II s. 42. Mp. M. Roosileht 1888. Järva-Jaani.

Seuraavat kuusi aihelmaa joko kuuluvat runoon tai ovat sekundäärisesti kytkettyneet sen yhteyteen: I. Kenestä laulan? II. Hevosmiehen tapaturma. III. Pitkällinen poteminen. IV. Vuoteiden mätäneminen. V. Mitä kasvaa potijan haudalle? VI. Potija lähettää poikansa pyytämään ihmekalaa.

I. Kenestä laulan?

1. Mis mina võt(t)an lauldakseni (lauludeksi, laulda lasta). LabcObRa.
2. Lauldaksesa, luuldaksesa. Lc.
Laulda lasta, kõerutada. Ob.
Kudres kulla üteleksi. Ra.
3. Kas odan vana Kalevi, vai odan uue Utregase, vai odan nuore Lemingäse? La.
Kas votan vana Kalevi, vai votan uue Utrekese, vai votan nuore Lemmingese? Lb.
Kas vottan vana Kalevi vai vottan nuore Lemmingise? Lc.
Kas võttan uue Olevi või võttan vana Kalevi? Ra.
4. Vana on vana Kalevi, uus on uusi Utregane, nuor on nuori Lemingäne. Lab.
Vana on vana Kalevi, nuor on nuori Lemmingine. Lc.
Vötan see vana Kalevi, vana Osmi poisikese. Ob.
Vöttsin Roosna poisikese. Ra.
(Hans oli Harjust, Jaan oli Järvast, Osmi on oma külasta. Oa.)
(Tuli aga vasta Sulevi poega, Sulevi, Kalevi poega. Rc.)

II. Hevosmiehen tapaturma

5. Olevine otsib hoosta. Ra.
Alevine otsis hoosta. Rb.
6. Kalevine katsub rannga. Ra.
Kalevine otsis ranga. Rb.
Kalevine kannab rangid. Oc.
Kalevine kallab saani. Oa.
7. Osmi rakendab hobused. Oa.
Osme rakendab obuse. Oc.
Roosna rakendab hoosta. Rab.
Osmi oli nuori meesi, kasvas eide süle seesi. Hakkas põldu kündemaie, hobu adras panemaie. Ob.
8. Look löi Osmi (Roosna) rindujeni. ObRab.
Look löi Osmil vastu rindu. Oa.
9. Kalevise kaelajeni. Ob.
Kalevisel vastu kaela. Oa.
(Suisa löin Sulevi poega, kiuste löin Kalevi poega, suisa löin tema surnuks, kiuste löin tema keeletumaks. Rc.)

III. Pitkällinen poteminen

10. Leminge isä podie, Leminge emä podie. Lab.
Lemmik leina poisike, ikkib so esa pödesi, ikkib so ema pödesi. Lc.
Lemmingi isa podie. Lc.
Lemminge emä pödesi. Ld.
Hakkas Osmi hoigamaie, Kalevine maas magamaie. Ob.
Osmi magas (sada suveta). Oa.
Vöttis Roosna olla haige. Rab.
11. Seitse soojada suveda. LabdeRab.
— — sada suveta. Oa.
12. Kaheksa kena kevätte. Lab.
13. Ühiksä udust sügüstä. Lb.
14. Kümme külma talvekesta. LabdeOaRab.

IV. Vuoteiden mätäneminen

15. Ei ustud häda hädaksi. LabRabc.
16. Ei ustud tobe toveksi. Labc.
Ei ustud valu valusta. Rb.
Ei võetud valu valuksi. Rc.
17. (H)ägämist ei haigeeksi (aiguseksi). Labc.
(H)oigamesi haigeeksi. Rab.
Hoigamist ei õigeeksi. Rc.

18. Kaevamist ei kallieksi. Rc.
Vaasumesi vaevudeksi, karjumesi kahjudeksi. Ra.
19. Võtsid voodeed mädanda. LabRab.
Lemming ai voodeed mädälä. Lc.
20. Aluslauad hallitada. LaRab.
Aluslauad halletuda, küli-lauad kummelduda. Lb.
21. Padjad peened pehastada, linad laiad läpastada. Ra.
Padjad peened pehasta. Rb.
Enne kui linad lehvasid, padjad peened pehastasid. Rc.
22. Siis usti häda hädaksi jne. LabcRac.

V. *Mitä kasvaa potijan haudalle?*

23. Kui tema ära sureksi, kuhu ta maha maeta? Oa.
Kui see poissi ära suri, kuhu see poissi maeti? Ob.
Kui sai alla musta mulla, kena kerstu keskeella, vällge laudade vahele (siis usti . . .) Ra.
24. Kuura maale, kuuse alla, Lääne maale, lepa alla, Pärnu maa pedaka alla. Oa.
25. Soose, mäta maasse, mäda järve kaldalle. Oa.
Soo sisse, sombi auku, rava mätaste vahele. Ob.
26. Mis kasvid Osmi haua pealla? Oa.
Mis kasvas poisi haua peale, Kalevise kulmu peale? Ob.
27. Uhakad ja orja vitsad, nõgesed ja nõmme vitsad. Oa.
Koerputked, kobru lehed, karedad karu ohakad. Ob.

VI. *Ihmekalan pyynti*

28. Imuts ta elu kaluda, taht ta tahku räimesida. Lde. Rõhk ta Riia röikaiida. Ld.
29. Ai ta poiga kalale. Lde.
30. Lemming, Lemming, poisikane, oda sina pullud puusilesi, kiverihmad kindulesi, vie vergud Viru meresse (vedeje), kanna Harju hallikasse, (kalavergud kaldaasse Lb), tuo sield sidä kalada, mes tieb isä terveeksi ja tieb emä terveeksi! Lab.
31. Poig läits kavvete kalale, üle piiri Peipisselle. Le.
32. Sellga võtt ta siidivõrgu, kalakoti kaendelessa. Le. Sälga and ta säre vorgu, ullmesta uue nooda. Ld.
33. Poig tulli kalalta koduje, ande kala emäle. Ld. Sis tõi ütte suure kala. Le. (Kalaneidon leikkaaminen. Lde.)

Kukin redaktio sisältää vain neljä aihelmaa kuudesta:

	I	II	III	IV	V	VI
Lemminkäis-redaktio ...	x		x	x		x
Osmi-redaktio	x	x	x		x	
Roosna-redaktio	x	x	x	x		

Järvamaalaiset O- ja R-redaktio ovat suhteellisen lähisukuisia, jälkimmäinen lähempänä L-redaktiota kuin edellinen. Etelävirolaisista Lde-toisinoista puuttuu IV aihelma.

Tulkintavaikeudet alkavat nimisarjoista. Pohjoisessa, Kuusalussa, on tarjona *Lemmingene* — *Utrekene* — *Kalevi*. Etelässä, Viljannin maakunnassa, on pelkästään *Lemming* eli *Lemmik*. Näiden yhdenmukaisten ääriedustusten väliin jää Järvamaan laulutapa: O-redaktio esittelee *Osmi*n ja *Kalevi*n saman henkilön rinnakkaisniminä, R-redaktio tekee eron *Kalevi*n—*Olevi*n (*Sulevi*n, *Alevi*sen) sekä *Roosnan* välillä.

I ja III aiheita kuuluvat mitä todennäköisimmin runon alkuaineisiin. II ja IV aiheita osalta asia on epävarmempi. Runon loppu häipyy tulokinnanvaraisuuksien sumuun niinkuin perin monien muiden muinaisrunojen. Ei ole uskottavaa, että alkuperäinen runo olisi lopahtanut toisintojen LcRabc tavoin vuoteiden mätänemisen kuvaukseen ja toteamukseen: sitten uskottiin hätä hädäksi ja tauti taudiksi. Mikäli runon 'oikeasta' loppuratkaisusta on säilynyt merkkejä, niitä on etsittävä joko O-redaktion sisältämän Osmin hautapaikan kuvauksen (V aiheita) tai L-redaktion sekä Länsi-Inkerissä että Latvian rajalla kertoman ihmekala-jatkeen (VI aiheita) piiristä, tai molemmista.

Itse asiassa V samoin kuin VI aiheita sisältävät perin vähän sellaista, mikä ei olisi selitettävissä muiden yleisten runoaiheiden paikalliseksi sekundääriseksi kytkeytymiseksi. Osmin haudan kuvaus on peräisin runosta »Poi si ja neu matus» (esim. Vana Kannel IV s. 86), vastakohtaiskertausten kaa vaan valetusta kiusoitteulaulusta, jonka eräät toisinnot (esim. H II 57, 619,1) Järva-Jaanista ja H II 54,509 Muhusta) ovat melko tarkoin Oab-toisintojen mukaisia. Säkeen 30. kalastusvälineiden ja -paikkain luettelo on mahdollisesti peräisin »Laisk kalamees»-runon kuusalulaisesta redaktiosta (Vana Kannel III: 1 s. 206—7, vrt. I. Kemppinen, Sulhonsa kylvettäjä s. 117), kun taas Lde-toisintojen loppu noudattelee yleensä etelävirolaista »Kalaneitsi»-runoa eli Vellamon neidon ongintaa (Vana Kannel IV s. 126—9, vrt. A. Aarne, FFC 48, s. 57—).

V ja VI aiheita vierasperäisyys ei tee niitä merkityksettömiksi Osmin ja Lemming-runon loppuratkaisun arvailijalle. Kysymys täsmentyy: miksi O-redaktion uudestirunoilija on siirtynyt pitkällisen potemisen aiheita kuvaamaan Osmin hautapaikkaa ja sillä rehottavaa kasvullisuutta ja miksi Lemming-pojan vanhemmat sekä Kuusalun ja Länsi-Inkerin että Viljannin laulutavan mukaan lähettävät hänet pyytämään ihmekalaa, jonka on Lab-toisintojen mukaan määrä tehdä heidät terveeksi?

Osmin tai Lemminkäisen vanhempain potemisesta kertovaa runoa ovat käsitelleet mm. Kaarle Krohn (KRH 466—8, SRU 305—, KSt I 104—7, II 189, V 166—7, VI 104, KKO 131), Walter Anderson (Eesti rahvalaulud II s. IX—X), Aug. Anni (F. R. Kreutzwaldi 'Kalevipoeg' I 173—9, 189, 195, ACUT B XXXII 1), J. Mägiste (Der ostseefinnische *Osmo* und seine Sippe, ÖES Aastaraamat 1936 s. 177—244) ja Oskar Loorits (Grundzüge des estnischen Volksglaubens II 399—400).

KAARLE KROHNia askarrutti vähemmän itse runo kuin siinä tavattavat komeakaikuiset muinaisnimet: Lemmingin suhde Suomen Lemminkäiseen, Utrekesen suhde Vetrikkaan, Osmin ja Kalevin suhde kaikilla laulualueil-

lamme ja lukuisissa eri runoyhteyksissä esiintyvään nimipariin Osmo(inen) — Kaleva(inen). Osmin onnettomuus toi Krohnin mieleen Väinölän sokealle ukolle sattuneen tapaturman ja pitkällinen poteminen mätänevissä vuoteissa Nimettömien tautien runonkatkelman, mutta yhtäläisyydet olivat hänen mielestään siksi vähäiset, ettei geneettistä yhteenkuuluvuutta voinut pitää todennäköisenä.

WALTER ANDERSON luonnehti Osmi haigus -runon Viron ainoaksi säilyneeksi sankarirunoksi. Hän osoitti selkeästi järvamaalaisen Osmi-redaktion ja kuusalulais-viljantilaisen Lemminkäis-redaktion vastakohtaisuuden. Edellisen alkuperäisemmyyttä hän perusteli kahdella seikalla: »1) Lemminkäis-redaktiosta puuttuvat sairauden syystä kertovat varsin luonteenomaiset säkeet; 2) tämä redaktio on peräisin Kuusalun pitäjästä, jonka laulajat muutoinkin esittävät runonsa tavattoman itsenäisesti: he eivät juuri koskaan tyydy vain yksinkertaisesti toistamaan jotakin muualta saapunutta runoa vaan hahmottavat sen selväpiirteiseksi paikallisredaktioksi, josta he sitten pitävät sitkeästi kiinni ja jonka levinneisyys supistuu melkein vain mainitun pitäjän piiriin; niinpä eri runojen tyyppilliset 'Kuusalun paikallisredaktiot' ovat melkein aina sekundäärisiä eivätkä primäärisiä. Osmi-nimikin on Kuusalussa korvattu todennäköisesti suomalaisilta kuullulla kuulusalla sankarinnimellä Lemminkäinen.» Runon loppuratkaisun suhteen Anderson ei rojhennut esittää mitään otaksunia.

AUG. ANNI esitti vaihtoehtoisia selitysmahdollisuuksia, mutta mikään niistä ei hänen mielestään vakuuttavasti ratkaissut tämän »kiihottavan-kiintoisan kansanrunon» arvoitusta. Hän kiinnitti huomiota siihen, että Vellamon neidon onkijana on paikoin Vienassakin Lemminkäinen (itse asiassa tällä kannalla on kolme eri redaktiota: Perttuset, Uhtuen Teppinen Lari sekä eräs Akonlahden omavaraisimpia laulajia), ja piti mahdollisena, että virolainen runo on ehkä alunperin sepitetty vanhan merenneito-tarinan johdannoksi. Mutta vaikka virolaisen aineiston levinneisyys sai Annin uumoilemaan Länsi-Inkeristä Etelä-Viroon ulottuvaa Lemminkäis-redaktiota vanhemmaksi kuin järvamaalainen Osmi-redaktio, hän oli valmis myöntämään, että edellinen saattoi olla tilapäisesti kauas syntymäsijoiltaan juurtunut kuusalulainen uudestirunoelma. Mätänevien vuoteiden motiivi tuskin voi olla erikseen Virossa ja erikseen Suomessa syntynyt. Puuttuva tai hämärtynyt loppu selittää, miksi »Osmi haigus» on perin harvinainen kertomaruno, mutta Annista ei ole mahdotonta, että runo taiteellisesta vajavuudestaan huolimatta on juuri nimihenkilönsä poikkeuksellisen maineikkuuden takia voinut säilyä vuosisadasta toiseen.

JULIUS MÄGISTE on käsitellyt runoa ainoastaan *osma* = 'vilja' -etymologiansa todistusaineistona, Osmi- ja Lemminkäis-redaktioiden keskinäiseen

suhteeseen puuttumatta. Näkökulman yksipuolisuudesta johtuu, että Osmin attribootit »kosija» ja »pellon kyntäjä» korostuvat voimakkaammin, kuin varsin tilapäisiltä vaikuttavien O-redaktion säkeenmuunnosten nojalla näyttäisi aiheelliselta.

OSKAR LOORITS on ohimennen lausunut arvelun, että kyseessä on viikinkiaikana vanhojen ihmesatumotiivien pohjalta sepitetty balladi.

Runon avainongelmana on toisaalta Osmi- ja Roosna-, toisaalta Lemminkäis-redaktion keskinäinen suhde. Seuraavat näkökohdat on syytä ottaa lukuun eri ratkaisumahdollisuuksia punnittaessa:

1) Levinneisyys ei kat puhuvat vahvasti Lemminkäis-redaktion varhemmuuden puolesta. Jos otetaan huomioon tuonnempana esiteltävät Kolga-Jaanin katkelmat, niin runon toisinnot on merkitty muistiin kapealta mutta melko yhtenäiseltä alueelta, joka ulottuu pohjoisrannikon Kuusalusta etelärajan Helmeen. On paljon luontevampaa otaksua alunperin kaikkialla vallinneen Lemminkäis-redaktion Järvamaan kolmessa pitäjässä väistyneen sekundäärinen Osmi—Roosna-edustuksen tieltä kuin teorioida viimeksi mainitun pohjalta muka syntyneen kuusalulaisen paikallisredaktion 'lentäneen' Järvamaan yli tai ohi Etelä-Viroon. Itse asiassa mikään ei viittaa siihen, että viljantilaiset Lde-toisinnot olisivat kuusalulaisen Labc-laulutavan myöhäistä kaikua: yhtäläisyydet rajoittuvat siihen, että molemmilla tahoilla potijoina ovat Lemmingin vanhemmat ja että poika lähetetään ihmekalan pyyntiin. Pohjoinen ja eteläinen L-perinne ovat saattaneet elää vaikkapa vuosisatoja omavaraista elämäänsä kumpikin tahollaan, siksi loitot ne ovat etäännyneet toisistaan.

2) Runon suomalaisleima on silmiinpistävän voimakas. Paitsi Lemminkäistä ja Utrekesta eli Vetriikkaa on myös nimipari Osmi — Kalevi perin tuttu monista suomalaisista runoista, kun taas sitä ei Virossa muutoin tavata. Mitään epäilystä ei nähdäkseni ole siitä, että Lemmingin vanhempain tai Osmin pitkällisen potemisen ja vuoteiden mätänemisen kuvaus on ainakin osalta samaa juurta kuin laajalti Vienassa, Kainuussa, Savossa, Suomen-Karjalassa ja Inkerissä tavattava 'nimettömien tautien' runokliše. Lähinnä virolaista laulutapaa ovat eräät inkeriläiset »Äidin kuolon» (»Emolle marjaan») toisinnot, joissa ensin luetellaan, miten monta vuotta emo potee vuoteessaan, sitten kerrotaan ihon jo alkavan mädätä, lavitsain lahota ja penkkien pehmetä ja lopuksi mainitaan emon lähettävän tyttärensä noidille Viroon (esim. SKVR III 2159, 2556, 3313, IV 220, 393). Kun Kuusalu on sekä murteeltaan että runostoltaan Viron suomenvoittoisin pitäjä, niin tuntuu paljon uskottavammalta, että Osmi-runo mainittuine fennismeineen olisi levinnyt sieltä sisämaahan kuin sisämaasta Kuusaluun. Eräät suomalaiset loitsurunot ovat, kuten jo V. J. Mansikka pani merkille (Virittäjä 1929

s. 214—5), todistettavasti saapuneet Viroon juuri Kuusaluun muuttaneiden suomalaisten siirtolaisten mukana. Mitä kauemmas sisämaahan ne ovat levinneet, sitä enemmän ne ovat sekaantuneet vieraihin runoaihelmiin. On varsin lähellä otaksua, että myös osaksi suomalaisperäisistä aineksista rakennut Osmi-runo, jonka levinneisyyskartta muistuttaa läheisesti eräiden Kuusalun kautta Suomesta Viroon saapuneiden loitsujen levinneisyyttä, olisi säilynyt alkuperäisimmillään, sekoittumattomimpana Kuusalun seuduilla.

3) Runon I ja II aihelma ovat itse asiassa kaksivaihtoehtoista johdantoa. Toisinnot LabcObRa alkavat kysymyksellä »Mis minä võtan lauldakseni?» ja laulunarvoisten sankarien luettelolla. Myös toisinnossa Oa nimiluettelo edeltää hevos-aihelmaa. Valjaat olalla tai kainalossa hevostaan hakeva mies on kuitenkin Vienasta Viroon yleinen kertomarunon alkuklisee. Kainuussa, Vienassa ja Suomen-Karjalassa laaja Laivaretkieepos alkaa: »Tuopa vanha Väinämöinen läksi etsohon heposen, suvikunnan kuunteluhun suvikunnan suitset vyöllä, varsan valjahat olalla». Karjalan kannaksella Hannus Saaren saksalainen on samoilla asioilla kohdattessaan Marketan (vrt. K. Krohn, FUF XVI 117—9). Inkerissä ja Virossa hevosen etsintä on milloin minkin runon lähtökohtana, ja Oskar Kallaksen mukaan aihelma esiintyy myös Latvian ja Liettuan kansanrunoissa (Wiederholungslieder s. 361—2). Merkillisin on Saarenmaalla ja Muhussa tavattava suomalaisen Aino-runon rinnakkaisaihe:

Ann oli ahti neitsikeine,
Ann oli ahti Poola tahti,
Ann läks metsa viha lehile,
viha lehti viilumaie,
kase lehti kaalumaie
öbe pea nuga tal peosa,
kulda nuppu noal otsas.

Ott oli osmus (ormus, ohmas) poisikeine,
Ott läks obusid otsimaie
sälu suitset tal peosa,
varsa valjad kainelusa.
(H I 3, 65 ja 117.
H II 35, 194 & 314 & 357 & 476).

Epäilemättä tässä on Järvamaan hevosta etsivän Osmi (Roosna) — Kalevin ja Vienan vastaksia taittelevaa Anni-neitoa kosivan Osmoisen — Kalevaisen välinen 'puuttuva rengas'; ehkäpä on suomalaisen runon säe »Osmoinen orosta huusi» harhauttanut viron-tajan kuvittelemaan Osmuksen orittaan huutelevaksi hevosmieheksi; toisaalta Aino-runo saattaa kuulua alkuaan virolaisperäisiin »itkien kotiin»-kertauslauluihin. Tässä yhteydessä on tärkeätä vain se, että sekä Järvamaan että Saarenmaan Osmi ~ Osmus on hevosmies; tutkimani runon II aihelmalla ja Osmi — Kalevilla on toisinsanoen kiinteä yhteys. Sekä Osmi- että Lemminkäis-redaktiolla on oma johdantokliseensä, mutta merkillepantavaa on, että »Kenestä laulan?»-johdantoaihelma tavataan sekä Kuusalussa että Järvamaalla, kun taas hevosen etsintä, valjastaminen ja tapaturma on vain järvamaalainen aihelma. Toisintoja ObRa, joissa I ja II aihelma ovat jäljekkäin, on luonnollisempaa

pitää kahden laulutavan, tekisi mieli sanoa kahden eri runon sulautumina kuin alkuperäisen I johdantokliše + II johdantokliše -rakenteen ainoana säilyttäjinä. Jos näin on, laaja-alainen ja omaperäinen »Kenestä laulan?» -johdanto on mitä todennäköisimmin luettava runon alkuaineeksiin, kun taas II aihe ma ja sen mukana nimi Osmi ovat myöhempiä tulokkaita.

4) Runon 19. säe »võtsid v o o d e e d mädanda» näyttäisi luontuvan paremmin Lemminkäisen isän ja äidin kuin Osmin podennan yhteyteen.

Edellä esittämäni seikat ovat mikä selvemmin, mikä epävarmemmin puhuneet Lemminkäis-redaktion alkuperäisemmyyden puolesta. Seuraavat näkökohdat voidaan tulkita Osmi-redaktion varhemmuuden hyväksi.

5) Kaikissa kolmessa redaktiossa on r i n n a k k a i s henkilöinä »vana Kalevi». Kaleva ei muutoin esiinny kuin sattumoisin Lemminkäisen lähetyvillä. Sen sijaan Osmo ja Kaleva kuuluvat kaikkialla Karjalassa ja Inkerissä kiinteästi yhteen. Jos »vana Kalevi» kuuluu runon alkunimistöön, mikä näyttää varsin uskottavalta, niin Osmin asema on Kalevin rinnalla lujempi kuin Lemminkäisen.

6) P ö d r a t a p j a -nimisen runon eräs redaktio liittyy mitä läheisimmin tutkimaani runoon ja nimenomaan sen järvamaalaisiin redaktioihin. Virosta tunnen vain kolme Kolga-Jaanin pitäjistä saatua toisintoa (Vana Kannel II s. 204—7), joihin Oskar Loorits on kiinnittänyt huomioni; merkittävää kyllä niiden lähimmät sukulaisaihelmat ovat Länsi-Inkerin Soikkolan tallenteissa.

Kolga-Jaani:

Läksin metsa kõndimaie
hobo päitse'ed peossa,
varsa valja'ad käessä.
Mis ma leitsin metsestägi?
Leitsin põdra põllustagi,
karu kaeranurmestagi.
(Peuraa ammutaan.)
Pöder läks maha põksatelles,
karu läks maha kapsatelles,
minu pea lõksatelles.
Põdezin mina, põdezin
kuuzi kuivada suveda,
seetse seisvät talvekesta,
kümme külmädä kevädet
(~kümme külmä talvekesta),
kuuzi sängi ma kulutin,
sada sammasta mäenzin.
(Runoa »Neiu matus».)
Viige mind Viru kiriku . . .
Sai sie neidu sinna viidud,
mis sis kasvis haua peäle,
kazus kalmu kaane peäle?
Küüslaugu küünekesed,
orasroho otsakesed,
saksa sirge'ed sibulad.

Soikkola:

Mäin katsoin ozraistaan:
oli oikkoi ozrassaan,
hirven sarvi kagrassaan.

Oikkoi potkais polvellaa,
hirven sarvella satutti.
Miä noijille Virroi,
alle linnan arpulille;
eivät noise nuoret noijat,
vanhat arpojat asetu.
Tuost miä voivuun vuotehesse,
kyllin kallin kattehesse,
alta lavvat lahoittuit,
pehestyivät pienet padjat.

Nii miun ehtoisä emmoin
sai hän Suomen rantuelle,
joutui noitiin sekkaa,
kaunoi saaren kailaisee,
kumiaa kuusikkoo,
koriaa koivikkoo,
haliaa haavikkoo,
leviää lepikkoo.
Nii nostiit nuoren neioin . . .

(SKVR III 1521.)

Nämä muiden runoaihelmain väliin ja lomaan upotetut naiivit kuvasarjat osoittautuvat mitä kiintoisimmiksi »Osmin sairauden» rinnakkaiskehitelemiksi: etsitään hevosta, sattuu tapaturma, päähenkilö potee vuosikautia, hänen vuoteensa mätänevät, hänelle haetaan parannusta kuusten, koivujen, haapojen, leppien vaiheilta, ja hänen haudalleen kasvavat moninaiset yrtit. Juuri näin eteläisten laulumaiden runot rönsyilevät yhteen ja erilleen: identtiset yhtymäkohdat hupenevat nopeasti, eikä säemosaiikin labiilin oikutelun takaa kohta enää erotu tuttua aiheenkulkua tapaillut alkuperäinen pohjakaavaus. Selvää on, että aihe on Soikkolaan saapunut Virosta: »padjad peened pehastid» >»pehestyivät pienet patjat». Entä Kolga-Jaanin »Pödra tapjan» ja Järvamaan Osmi-redaktion keskinäinen suhde? Edellisessä yhteiset aiheet ovat siksi hajallisina ja liittyvät siksi löyhästi kokonaisuuteen, että voi tuskin kuvitella niistä rakentuneen »Osmin sairauden» kaltaista tiivissaumaista runokehitelemää; päinvastainen vaikutussuunta on mitä todennäköisin. Näyttää siis siltä, että O- ja R-redaktion edustama laulutapa on varhemmin ollut vallitsevana huomattavasti laajemmalla alueella kuin nykyisin.

Viimeksimainituista seikoista huolimatta vaaka kallistuu nähdäkseni kuusalulais-etelävirolaisen Lemminkäis-redaktion hyväksi; järvamaalainen Osmi — Roosna -perinne on todennäköisemmin sen varhainen edelleenkehitelemä kuin lähtökohta. Selvää on, että kummassakin perinteenhaarautumassa voi olla toisesta kadonnutta 'vanhaa' pohjaa samoin kuin molemmissa on vahvasti myöhäistä pintakerrostumaa.

Viron Lemminkäis-runon alkuideaa ei ole helppo tavoittaa moninkertaisen muuntumien takaa, eikä mitään tulkintaa voitane 'todistaa' niin, ettei tuleville tutkijoille jäisi erimielisyyden aiheita.

Miksi Lemminkäisen isä potee? Miksi hän lähettää poikansa noutamaan juuri terveeksitekevää kalaa? Looritsin mainitsemista ihmesatumotiiveista tulee lähimmäksi satu isästä, joka lähettää kolme poikaansa hakemaan ihmelääkettä: elämän vettä, lohikäärmeen verta, nuorentavaa viiniä, naarahirven maitoa, tietynlaatuisia hedelmiä tai kukkia, kultaisen kirjan, jopa (serbokroaatien mukaan) kalanrasvasta valmistettua voidetta (Aarne—Thompson n:o 551; Bolte-Polivka II 400—1). Merkillisen kalan pyydäntätehtävä on esim. suomalaisen Tulen synnyn samoin kuin Ansiotyökosinnan aiheita, ja tuntematon runoilija on saattanut kombinoida sen ja ihmelääke-aihelman. Tämäntapaista ei-ole-mahdotonta-että -mahdollisuutta ei tietenkään voi väittää olemattomaksi, joskin sen todennäköisyys on yhtä vähäinen kuin sen käyttöarvo tutkimani runon idea-avaimena.¹

¹ Oskar Loorits on kirjoittajalle 10. 6. 54 lähettämässään kirjeessä esittänyt seuraavan huomautuksen ja uuden selitysluonnoksen: »Ei mõju veenvalt isegi see väide, et šamaani hing liikus kalana liig kaua, — aga milleks siis? ja miks šamaan ise ei saand oma hinge enam kätte, vaid pidi paluma poja abi? Mulle siiski tunnukse lähedasemad kristlikud

Jos runo on, niinkuin näyttää uskottavalta, sepitetty Kuusalun seuduilla, on otettava lukuun mahdollisuus, että paitsi jo luettelemiani yksityispiirteitä runon perusidea tai -juoni olisi lähtöisin suomalaisesta folkloresta.

Kaikesta päättäen on jo Kaarle Krohnia askarruttanut kysymys, eikä salaperäinen, hämartyntä runo Pohjolan nimettömistä taudeista kuulu yhteen Viron podenta-runon kanssa. Suomen eri runoalueilla mainitaan seuraavanlaisia potijoita:

Narvusin suomalaiset: Pohjosen pojat potteet, Lännen tyttäret lässiit. III 4289—4300.
Viena: Mitä Pohjola potovi, lapset Luotolan latovi? I 673—7.

Juva: Pojat nyt Pohjolan potoo, Lapin lapset sairastaa. VI 4346, 5281.

Arhippa Perttunen: Lapset Vuojolan lahoopi, pojat Väinölan potoopi. I 678.

Suistamo: Mitäs tuo polo potevi, vaimo vaivainen läsivi? VII 3014 L.

Kesälähti: Potoopi ikipotilas. VII 692.

Ilomantsi: Viikon Vilpotar läsii, kauan Kaarina potoo. VII 1479.

Inkerissä potija on yleensä »Äidin kuolon» tai »Sairastavan neidon» nimi-henkilö; Suomussalmella ja Uhtuella puhutellaan karhua: »jalat altasi laho, pääsi päältä märkänee». On ilmeistä, etteivät suomalaiset runon-jäänteet tarjoa minkäänlaista selvitystä Lemminkäisen vanhempien tai Osmin pitkäaikaisen podennan syihin ja luonteeseen, sen enempää kuin viimeksimainitusta runosta on saatavissa lisävaloa »päättömiä paisehia, tautia nimettömiä, nimen tietämättömiä» läsvien Pohjolan poikien ja Luotolan (Vuojolan, Lännen, Lapin) lasten tai tytärten arvoitukseen. Arhippa Perttusen lavea kuvaus, johon Kaarle Krohn pani suurta painoa, on tälle suu- ralle uudestirunoilijalle ominaista kombinoivaa kehittelyä. Mätänevien vuo- teiden kuvaus, joka yleisimmin tavataan manausloitsuissa, saattaa kuulua helvettikuvitelmiin: pimeään Pohjolaan, jossa ovat »muutkin murhamiehet, ikuiset pahantekijät» ja jossa on tautien syötäväksi »luutonta lihaa, suone- tonta pohkiota» jne. (Brummer 40—41). Toinen selitysmahdollisuus: ky- seessä voisi olla historiallisaiheinen Pohjolassa sattuneen tautikatastrofin kuvaus, samanlaatuinen kuin esimerkiksi nuijasodasta tai Iharin kosken synnystä kertovat lyhyet runot tai runonkatkelmat; historiantutkijat eivät nähdäkseen ole pystyneet esittämään tyydyttävää selitystä Etelä-Pohjanmaan vauraan kauppaosiirtolan 8. vuosisadan lopulla tapahtuneelle häviölle.

Jäljellä on kysymys, eivätkö Osmosta ja Kalevasta tai Lemminkäisestä ja hänen vanhemmistaan kertovat Suomen runot suo kiinnekohtia tutki- mani virolaisen runoaiheen tulkinnalle.

Aino-runo, Oluen keitto, Kullervo-runo, Vävyin virsi ja muut häärunit, joissa Osmoinen — Kalevainen on toimivana henkilönä tai taustahahmona,

legendid ihu mädanemisest, kuni kristlik sümbol kala (*ikhtys*) imena päästab. Aga kes sellegi kultuuriloolist tausta teab! laul võib olla siiski vanem ja Soomest Eestisse tulnud — seda motiveerite kõige usutavamalt.» — Šamaanin ja hänen avustajansa suhteesta ja liian pitkällisen loovessaolon vaaroista, vrt. Haavio: Väinämöinen s. 145—177.

eivät sisällä mitään »Osmi haigus» -aihelmiin viittaavaa. Sen sijaan Lemminkäis-runoston ja Viron runon suhteet osoittautuvat varsin kiintoisiksi.

Kuten August Anni on huomauttanut, Lemminkäinen tavataan sekä Vienassa että Etelä-Virossa — toisainnoissa Lde — merenneidon pyytäjänä. Yhteensattuma on merkillinen mutta tuskin muuta kuin yhteensattuma. Lemminkäisen vanhempain sairauden ja Vellamon neidon onginnan välillä on vaikea nähdä mitään niveltävää yhteisideaa.

Lemminkäisen surmavirressä kerrotaan, miten äiti yrittää pelastaa poikansa Tuonelan joesta, mutta Lemmin poika on jo mädännyt ja »siellä turskaksi tuleepi, vaipuupi valaskalaksi». Aihe muistuttaa virolaisen runon aihetta, mutta kosketukset ovat liian etäisiä, jotta niiden varaan voisi rakentaa mitään.

Lemminkäis-runoston piiriin on luettavissa myös V i p u s e s s a k ä y n t i. Sen säilynyt toisintoaineisto ryhmittyy seuraavanlaisiksi redaktioiksi:

1. *Pohjanmaa* (?): *Ilmarinen* tekee tiedolla kalansuomuista venettä. Kolmen sanan puute ja etsintä *Vipusen* suusta. Kauan kuolleena, puut yllä. I. horjahtaa *Vipusen* suuhun. (XII 70, vrt. I 409.)
2. *Keski-Aunus, Suojärvi ja Salmi*: *Ilmollisen* tuotava kirjokansi (Hiidestä kosinnan ansiotyö). Menee meren napaan tai rantaan. *Väinämöinen*, ukko Untamoinen tai hauki nielee hänet. Taonta vatsassa. Kirjokannen saanti. (Kuusi, Sampo-eepos s. 257—264.)
3. *Viena ja Suomussalmi*: *Väinämöinen* tekee tiedolla venettä. Kolmen sanan puute. Turha etsintä eläinten joukosta. Olisi sata sanaa *Vipusen* suussa, kauan maannut, puut yllä. Teriä pitkin *Vipusen* luo. Suuhun putoaminen, keskustelu *Vipusen* kanssa, taonta vatsassa, sanojen saanti. Laivaretki. (I 382, 387—397, 399—401, 403—408, 410, 420—422, XII 72.)
4. *Pohjois-Aunus ja Etelä-Viena*: *Väinämöinen* tekee tiedolla venettä. Kolmen sanan puute. Lähtö Tuonelaan, keskustelu lautturitytön kanssa. Turha etsintä Tuonen meren kalojen joukosta. Viikon on *Viroinen* kuollut, kauan kalkinen kaonnut. Puut yllä. *Väinämöinen* kaataa ne. Sanojen saanti. Laivaretki. (I 354, II 160—161.)
5. *Hevaa*: Päivänpäästäjä *Väinön* haudalle tiedustelemaan auringon kätköpaikkaa. »Väinö on kuollut kolme vuotta, kaonnut kaheksan vuotta, jo on kuuset kukkuralla, perivierellä petäjät.» Haudan aukaisu, tietojen saanti. — ? *Virolainen* viisas poika, karjalainen mies kavala veneenveistäjänä ja puunkaatajana. (IV 1352, 1839, 2029, 2031, 4047.)
6. *Narvusi*: Päivänpäästäjä löytää *Väinämöisen* meren pohjalta. Auringon kätköpaikan tiedustelu. (III 2212.)
7. *Vuonninen*: *Virsikäs Vipusen poika, luottehikas Lemminkäinen* tekee tiedolla venettä. Kolmen sanan puute. Olisi sata sanaa *vanhan Vipusen* suussa. Teriä pitkin *Vipusen* luo. Kauan maannut, puut yllä. Sanoja ei saada. (I 412—414, 417, vrt. I 383.)
8. *Ilomantsi ja vienalaisia katkelmia*: *Poika virsikäs Vipunen, luottehikas Lemminkäinen* viruu, lojuu, lahoaa tai märkäänee virsissään, lauluissaan ja luotteissaan. *Vipunen* kauan maannut, puut yllä. *Väinämöinen* leikkaa puut, kehottaa *Vipusta* nousemaan. Joko sanojen saanti tai *Vipusen* vastaus: olen jo mädännyt, sydämykseni »kiven kirjavan sisässä, maksankarvaisen mahassa» (<valaskalassa, Haavion selityksen mukaan). (VII 351—361, II 156, I 398, 1278.)
9. *Karjalan kannas*: *Virsikäs Vipusen poika, lohtehikko Lemminkinen* (Lemmikinen, Lemmetinen) tekee tiedolla kalansuomuista venettä. (V 1077, 1080, XII 1347, 1410—1413.)

Jätän tässä yhteydessä sikseen eri redaktioiden keskinäisten suhteiden, sekaantumien ja hämärtymien selvittelyn. En myöskään syvenny kysymykseen, onko runon päähenkilönä alunperin ollut *Väinämöinen*, *Ilmarinen*

vai Lemminkäinen ja onko Virolainen vain Vipusen muuntuma. Mitään aihetta ei ole ennalta vähäksyä 7., 8. ja 9. redaktion perinnettä, jonka ovat tallettaneet toisistaan sekä maantieteellisesti että typologisesti niin etäällä olevat laulajayhteisöt kuin Vienen Maliset, Ilomantsin Sissoset sekä Sakkolan ja Lempaalan runontaitajat. Kun Vipusen sanoista Vuonnisessa mainitaan: »ei ole sieltä ottamista tunnittoman, tieottoman, mahittoman, maltittoman», niin varsinaisessa Lemminkäisen virressä L. kerskaa: »En mä tänne tullutkana taioittani, tieoittani, mahittani, maltittani». Vipusen luo on matkattava aseiden teriä pitkin, Päivölän pitoihin taas tuliesteiden ja käärmeaidan läpi; molemmat aiheet kuuluvat keskiaikaisen visiokirjallisuuden ja vielä varhaisempien tuonelakuvitelmiin piiriin. Lemminkäisen surmavirressä äiti yrittää herättää poikansa henkiin, Vipus-runossa Lemminkäinen isänsä. Martti Haavion mukaan 8. redaktio on parhaiten säilyttänyt Vipusessa käynnin alkujoukon. Ellei »virsikäs Vipusen poika, luottehikas Lemminkäinen» kuuluisikaan Vipusessa käynnin 'alkumuotoon', hän joka tapauksessa on sängen varhaiskantaisten ja laaja-alaisen laulutavan mukaan runon toinen päähenkilö.

Tutkimani virolaisen runon ja Vipusessa käynnin kesken ovat havaittavissa seuraavat varmat tai epävarmat yhtymäkohdat:

Molemmissa runoissa päähenkilönä on Lemminkäinen, jonka isä on maannut kauan, vuosikausia. Kiintoisaa on, että virolaisessa toisintoaineistossa (säkeet 3, 4, 10) tavataan sekä kannakselaisen Lemminkäisen ja Lemmikkisen että pohjoiskarjalaisen Lemminkäisen ja Lemmin pojan vastineet. Kuusalun laulutapa »seitse soojada suveda, kaheksa kena kevätte, kümme külma talvekesta» saattaa pohjautua samaan Vipusessa käynnin redaktioon, mistä polveutuu Hevaan »Väinö on kuollut kolme vuotta, kaonnut kaheksan vuotta» samoin kuin laajalti levinneen tunnelmarunon »Emon tai ison haudalla» seuraava aihe:

Kuoli kultainen isoni,
kuatu kaunis vanhempani.
Jo on kuolut kuusi vuotta,
kavonut kaheksa vuotta.
— — Nyt kasvuat kuuset kulmaluille,
petäjät perälihoille,
vesat varvasten välille. (XIII 2158.)

Virolaisen runon »võtsid voodeed mädanda, aluslauad hallitada» näyttää kuvastelevan Vipusessa käynnin aihealmaa »lauluissansa lahoovi, luotteissansa märkänöövi». 'Luotteissa mätäneminen' oli arvatenkin liian vaikeaselkoinen runokuva siirrettäväksi Viron runoon; siispä se tulkittiin 'vuoteissa mätänemiseksi' ja korvattiin tutummalla Nimettömien tautien klišeellä.

Järvamaalainen Osmi-redaktio kertoo »Kalevise kulmu peale» kasvavista pistävistä yrteistä. Tässäkin lieene Vipusen kulmille kasvaneiden kuusten ja muiden puiden etäistä kaikua. Äskenmainitun »Emon haudalla»-runon koillisvirolaisissa toisunnoissa on joskus puhe jopa emon kulmille ja jaloille kasvaneiden puiden kaatamisesta (H II 38, 179). Suoranaisemmin Vipusen haudalla kasvavat puut ilmenevät toisinnosta Oa, jonka mukaan Osmi haudattiin kuusen, lepän ja petäjän alle; samat puulajit kasvavat esimerkiksi Repolan Viron jäsenistä. Erityisen mieltäkiinnittävä on Soikkolan podentarunon (III 1521) kuvaus, miten potijan emo matkaa Suomen noitien sekaan kuusikkoon, koivikkoon, haavikkoon ja lepikkoon. Tietenkin noitiin-meno samoin kuin erilaisten puiden sarja on nimenomaan eteläisillä runoalueilla perin yleinen kliše, mutta pidän silti varsin mahdollisena, että Osmi-redaktion inkeriläinen muuntuma on tässä säilyttänyt virolaisesta aineistosta hävinneen viitteen potijan alkuperäiseen noidan-luonteeseen.

Hämmästyttävään yhtymäkohta on kuitenkin runojen loppuratkaistu. Martti Haavion mukaan Vipunen on loveen langennut noita, jonka sielu on viipynyt liian kauan kalan hahmossa voidakseen enää palata mätänevään ruumiiseen. Myönnän epäilleeni selitystä, jonka tärkeimpänä kiinnekohtana itse runoaineistossa on Simana Sissosen säepari »kiven kirjavan sisässä, maksankarvaisen mahassa»; sen Haavio uhkarohkeasti rekonstruoi: »kidan [= valaskalan] kiljuvan kidassa, maksassa merimatehen». Nähdäkseni teorialle, että Vipusen tai Viron sielu on kalojen joukossa, on saatavissa painava lisätodiste 4. redaktiosta, mahdollisesti myös 2. ja 6. redaktiosta. Haavion Vipus-teorian lopullinen vahvistus tulee kuitenkin Virosta: Lemminkäisen isä kehottaa poikaansa tuomaan merestä sen kalan, joka tekee isän terveeksi. Epävarmempaa on, sisältyykö mainintaan »Viron merestä» tai »Viron noidista» muistumaa Viron nimestä, johon jo E. N. Setälä kiinnitti aikanaan huomionsa (Kaukovälähdyksiä s. 47—50, 70).

Viron ainoan Lemminkäis-runon synty- ja kehitysvaiheet näyttävät seuraavilta:

Vuosisatoja sitten jokin suomalainen siirtolaisryhmä toi Kuusalun seudulle runon Lemminkäisestä ja hänen isästään Vipusesta. Sitä laulettiin lähinnä Karjalan kannaksella ja Ilomantsissa säilyneiden redaktioiden tapaan. Tuntematon runoniekka sepitti osaamansa tai kuulemansa suomalaisen šamaanirunon pohjalta uuden vironkielisen runon. Perusaihe ja henkilöt olivat samat — myöhemmin, runonlaulun paralleelisuussääntöjen paineesta, Lemminkäisen isän rinnalle sijoittui äiti.

Kuusalussa oli entuudestaan toisentyypinen Veneenveisto-runo. Siksi Vipusessa käynnille sepitettiin uusi johdanto:

Mis mina võtan lauldakseni?
 Kas võtan vana Kalevi
 vai võtan uue Utrekese
 vai võtan nuore Lemmingese?
 Vana on vana Kalevi,
 uus on uusi Utrekene,
 nuor on nuori Lemmingene.

Samanlaisia salskeita alkusäkeistöjä tapaa suomalaisten sankarirunojen johdantona: »Aika on Ahtia sanoa, Veitikkiä vieretellä», »Ahti saarella asuvi, Kauko niemen kainalossa, Veitikkä nenässä niemen», »Yksi vanha Väinämöinen, toinen seppo Ilmarinen, kolmas nuori Joukamoinen läksi selvälle merelle». Tyylikeinoa viljellään Virossakin; esim. pärnumaalainen Põdra tapjan toisinto alkaa: »Hans olli Harjo, Jaan olli Järva, Hans olli Harjust ja illusa, Jaan olli Järvast ja jämmeda» (EKS 4:o 2, 582), mikä klišee on myös Oa-toisinnossa siltana »Kolm kosilast»-runosta Osmi-runon II aihe- maan. Tuskin on epäilystä siitä, että »Kenestä laulan?» -aihe- maan on Viron Lemminkäis-runon alkuperäinen avaus. Mahdollisesti runoon on alkuaan kuulunut vastaavanlainen loppukuvio, jonka Kaarle Krohn lähdetä mainitsematta sanoo tavanneensa toisesta runosta: »Lugu lopes Lemenkine, nüüd sai otsa Utrikene» (Kalevalastudien I 107). Kiintoisaa on, että Lemminkäinen virsikkäänä Vipusen poikana niinikään tavataan runoille-ryhty- jän ohjelmanselosteeksi arvailemassani vionalais-kainuulaisessa säeparissa »ei sampo sanoja puutu, luottehia Lemminkäinen» (Kalevalaseuran Vk. 1953 s. 76, 80—81, 84).

Lemminkäisen isän outo tila tulkittiin Virossa pitkäaikaiseksi sairaudeksi, luotteissa mätäneminen vuoteiden mätänemiseksi:

Lemmingi isa podie
 seitse suojada suveda,
 kaheksa kena kevätte,
 kümme külma talvekesta.
 Ei ustud häda hädaksi,
 ei ustud tobe toveksi,

hägamist ei haigeaksi.
 Votsid vuodeed mädanda,
 aluslauad hallitada;
 siis usti häda hädaksi,
 siis usti tobe toveksi,
 hägamine haigeaksi.

Piirre »ei ustud häda hädaksi» saattaa kuvastella tautien 'nimettömyyttä'; tietenkin se voi olla virolaisen runon sepittäjän oma mahdikas retorinen löytö. Kannattaa panna merkille, että tässä ja edellisessä säejaksossa on kokonaista 10 virheetöntä murrelmasäettä. Runon syntyaikoina ovat Kuusalun seuduilla olleet vallalla Suomen klassillisen kalevalamitan säännöt ja tyylinormit kaikessa ankaruudessaan.

Runon arvoituksellinen loppuosa joutui Virossa kuten Suomessakin moni- naisen uudelleenrunoilun kohteeksi. Sen virolaiseen alkuasuun lienee kuulunut noidan haudalla kasvavien puiden kuvaus samoin kuin Lemminkäisen isän tiedonanto, että hän oli palautettavissa elämään vain tavoittamalla merestä kala, jonka hahmossa hänen sielunsa oli jäänyt vaeltamaan.

Lemminkäisestä ja hänen isästään kertova runo levisi Etelä-Viroon saakka, ennenkuin Järvamaalla tai Pohjois-Viljannissa sepitettiin — mahdollisesti ns. Aino-runon virolaista muunnelmaa hyväksi käyttäen — podentarunon uudennos, joka sittemmin jakaantui Osmi- ja Roosna-redaktioksi. Järvamaalaisessa uudestirunoelmassa säilyi muuten varhaiskantaistemasta Lemminkäis-redaktiosta kadonnut viittaus Vipusen haudalla kasvaviin puihin. Osmi- ja Roosna-perinteen liuetessa paikoin muihin runoihin syntyi mm. uusi Pödra tapja-runon redaktio, jonka mukana eräät Osmi haigus-runon aiheumat levisivät Länsi-Inkeriin asti. Muuntumis- ja hajoamisprosessin lopputuloksena ovat nimet, kuvat, säekuviot ja irtoklišeet, joita on mosaiikkikivien tapaan liitelty yhä uusiin yhteyksiin; niitä noukkien tuskin on saatavissa lisävaloa virsikkään Vipusen pojan merentakaisiin vaiheisiin.

MATTI KUUSI

»Lemmingi isa podie»

Cette étude donne une nouvelle explication de l'énigmatique chant populaire ayant pour sujet la longue maladie des parents de Lemming ou celle de Osmi et conservé dans cinq communes estoniennes. De ce chant se sont déjà occupés, entre autres, Kaarle Krohn, Walter Anderson, Aug. Anni, J. Mägiste et Oskar Loorits (renvois à la littérature p. 207); des variantes ont été publiées en allemand entre autres dans FFC 75 p. 166—7. La rédaction noriginaire de Järvamaa raconte l'accident arrivé à Osmi ou Roosna durant sa corvée à cheval, sa longue maladie, la décomposition des lits et comment des herbes poussèrent sur sa tombe. L'autre rédaction principale, chantée sur la côte septentrionale et à la frontière de la Lettonie et représentant, selon l'auteur, une forme généralement plus originale, raconte la longue maladie des parents de Lemming ou Lemminkäinen, la décomposition de leurs lits et comment ils envoient Lemming pêcher dans la mer »le poisson qui les guérira».

Après avoir donné une explication détaillée des rapports de ces deux rédactions et examiné de près plusieurs autres chants populaires estoniens et finnois qui les ont peut-être influencés et qui, à leur tour, ont été influencés par elles, l'auteur avance la théorie que des colons finnois auraient apporté le sujet de ce chant à la côte septentrionale de l'Estonie, et qu'il s'agit

donc de l'adaptation estonienne d'un célèbre chant chaman des anciens Finnois, dit »visite rendue à Vipunen». Dans trois rédactions de ce dernier chant, conservées dans des aires différentes, le second personnage principal est le »fils de Vipunen, riche en chants, Lemminkäinen, abondant en mots magiques». Suivant l'explication donnée en 1951 par M. Martti Haavio. Vipunen est un vieux chaman, dont l'âme est restée si longtemps dans la baleine — animal symbolisant le sorcier — qu'elle ne peut plus rentrer dans son ancien corps déjà putrescent; un chaman plus jeune que lui (Väinämöinen ou Lemminkäinen) vient à sa tombe chercher les trois mots magiques qui lui manquent (FFC 144). Dans le chant estonien, l'épisode de la fin, racontant la pêche du poisson guérisseur, fait penser, à l'avis de l'auteur, à la primitive idée originale: le chaman en décomposition ne peut être sauvé à moins qu'on n'attrape le poisson sous l'apparence duquel erre son âme. Selon le chant finnois et le chant estonien, le père de Lemminkäinen gît depuis des années au sein de la terre, de sorte que la décomposition a déjà commencé et que des arbres ou des herbes poussent sur la tombe. En se propageant de l'Estonie septentrionale vers l'intérieur du pays et en se croisant avec d'autres, ce vieux chant s'est à maintes reprises obscurci, puis renouvelé.

MATTI KUUSI